

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ

Fîhi Mâ Fîh

Farsça aslından çeviren
Mehmet Kanar

Bilge
Kültür • Sanat

MEHMET KANAR

1954 yılında Konya’da doğdu. İlköğrenimini doğduğu şehirde, orta ve yüksek öğrenimini İstanbul’da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Şarkiyat ve Türkoloji eğitimi aldıktan sonra mezun olduğu bölümde asistan, doçent ve profesör oldu. İran Cumhurbaşkanlığı’nca Fars dili ve edebiyatı alanındaki çalışmaları dolayısıyla “Yılın Araştırmacısı” seçildi. Emekliye ayrıldığı 2007 yılından beri Yeditepe Üniversitesi’nde görev yapmaktadır. Kanar sözlük, gramer, tenkidli metin neşri, çeviri, sadeleştirme, öyküleştirme, dil öğrenim seti çalışmaları yapmaktadır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

On üçüncü yüzyılda yaşayan Mevlânâ Anadolu Selçukluları, Moğollar ve Harzemşahlar arasında çetin mücadelelerin geçtiği bir dönemde yetişti.

Mevlânâ'nın babası Belhli Muhammed Bahâeddin Veled'dir. Onun Halife Ebûbekir'in soyundan geldiği rivayetinin gerçeğe bir ilgisi yoktur. O zamanın töresine göre herkes soyunu ya bir din büyüğüne ya da saygın birine bağlamak isterdi.

Aydın fikirli, bağınazlığa karşı tavır koyabilen bir yapıda olan Bahâeddin Veled, Belhlilerle fikir ayrılığına düştüğünden, Moğol saldırılarını da bahane ederek hacca gitmek üzere 1221 yılında Belh'i terk etti. Arasında bugünkü Karaman ili olan Lârende de dâhil olmak üzere çeşitli yerleri dolaştıktan sonra 1228 veya 1229'da Konya'ya geldi. Burada iki yıl süreyle vaaz verdikten sonra 12 Ocak 1231 tarihinde vefat etti.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî mevcut rivayetlere göre 30 Eylül 1207 tarihinde Türklerin, Farsların, Peştûların ve başka kavimlerin yaşadığı, o dönemin ticaret yolu kavşağında bulunan Belh'te doğdu. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Belh'te ve ailesinin uzun seyahati sırasında uğradıkları yerlerde geçiren Mevlânâ, annesi Mümine Hatun'un mezarının bulunduğu Lârende'de Hâce Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun ile evlendi. Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi adlı çocukları bu eşinden dünyaya geldi.

Babası Bahaeddin Veled ölünce müritleri Mevlânâ'nın etrafında toplandı. Bir yıl sonra babasının halifesi Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî Konya'ya şeyhiyle görüşmeye geldi. Şeyhinin öldüğünü öğrendikten sonra, Mevlânâ Celâleddin'in bilgi yönünden iyi donanmış olduğunu, ancak babası gibi "hâl sahibi" olmadığını söyledi. Bunun üzerine Mevlânâ dokuz yıl süreyle onun hizmetinde bulundu. Belh'te başlayan ve babasının seyahat ettiği yıllarda devam eden öğrenimi büyük bir ihtimalle o dönemin önemli üniversitelerinin bulunduğu Halep ve Şam medreselerinde geçti.

1240 yılında Seyyid Burhaneddin'in ölümünden sonra henüz otuzlu yaşların başında bulunan Mevlânâ'nın çevresinde geniş bir mürit topluluğu ve sevgi seli oluşmuştu.

Bu sıralarda Konya'ya Şems-i Tebrizî geldi ve Mevlânâ'nın hayatında yeni bir sayfa açıldı.

Kayıtlara göre, Şam'da ve Halep'te yaşayan Şems 1244 yılında Konya'ya geldi. O sıralarda Mevlânâ ellisini geçmişti. Konya'nın Pirinççiler veya Şekerciler hanındaki görüşmelerinden sonra aralarında hiçbir zaman kopmayacak dostluk bağları oluştu.

O güne kadar medresede ders veren, fetva için kapısına koşulan, saygı ile eli öpülüp duası alınan Mevlânâ her şeyi bırakıp altı ay boyunca Şems ile baş başa kalınca, etrafında bulunanlar ve halk büyük şaşkınlığa düştü; kimse ne yapacağını, ne diyeceğini bilemedi. Çünkü o zamana kadar Konya'da Şems diye biri tanınmıyordu.

Şems Konya'ya gelmeden önce sabahlara kadar mum ışığında kitap okuyan, babasının *Maârif*ini, Arap şairi Müte-nebbî'nin *Divân*'ını, İran edebiyatında tasavvufî mesnevinin üstatlarından sayılan, *Divân-ı Kebîr*'inde birkaç gazelde ismini andığı Senâî ile Attar'ın eserleri olmak üzere birçok Doğu

klasiğini elinden düşürmeyen Mevlânâ, birdenbire Şems'in etkisi altına girdi.

Şems Mevlânâ'ya kitap okutmadığı gibi, medrese kapısında bekleyerek Mevlânâ ile görüşmek isteyenlere de engel oldu. Eskiden olduğu gibi aradıklarını Mevlânâ'da göremeyen müritler Şems'e kızmaya, ona dil uzatmaya başladılar. Dedikodular aldı yürüdü.

Ortamın gerginleştiğini gören Şems bir gün haber vermeden, yaklaşık olarak bir buçuk yıl önce geldiği Konya'yı terk etti.

Konyalılar ve müritler Şems gittikten sonra Mevlânâ'nın yine bildikleri o eski Mevlânâ olacağını sandılar ama zamanla bunda yanıldıklarını anladılar. Mevlânâ müritlerden ve halktan tamamen kopmuştu. Bu duruma katlanamayan ve pişmanlık duygusuna kapılan müritler ve halk özür dilemeye geldiler. Mevlânâ da ister istemez onları affetti.

Şems Şam'a gitmiş, oradan Mevlânâ'ya mektup göndermiş, daha sonra bu iki dost arasında birtakım yazışmalar olmuştu.

Şems'in son mektubundan sonra Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i Şam'a gönderdi ve Şems'in tekrar Konya'ya dönmesini sağladı.

Hüsameddin Çelebi bir gün Mevlânâ'ya şimdiye kadar Senâî'nin *Hadikatülhakika* (Gerçek bahçesi)'sının, Ferideddin Attar'ın *Mantıkuttayr* (Kuş dili)'inin [Mehmet Kanar tarafından Türkçeye manzum olarak çevrildi] ve *Musibetnâme*'sinin [Mehmet Kanar tarafından manzum olarak Türkçeye çevrildi] okunduğunu, Dîvân'ın bir hayli hacimlendiğini, artık anılan eserler tarzında bir eser telifinin zamanının geldiğini söyledi. Mevlânâ sarığından bir kâğıt çıkardı. Burada *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti yazılıydı. Mevlânâ Hüsameddin Çelebi'ye *Mesnevî*'nin kâtipliği işini teklif etti. O da seve seve kabul edince *Mesnevî*'nin yazılmasına başlandı. Günler günleri kovalıyor,

Mevlânâ söylüyor, Hüsameddin Çelebi yazıyordu. Günün değişik saatlerinde, değişik yerlerde, toplantıda, semâda, bazen sabahlara kadar yazım işi sürdü.

Köklü bir öğrenimin yanı sıra Şems ve Selâhaddin Zerkûb ile geçen kâh heyecanlı kâh durgun yılların getirdiği birikimi, klasik Fars ve Arap edebiyatlarına derin vukûfu, Kur’ân, hadis ve diğer din ilimleri alanında engin bilgisi, aşk coşkusu, insan sevgisi, İslâm dünyasında Kur’ân’dan sonra en çok okunan ve okutulan Mesnevî’nin yazılmasını sağladı.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî 17 Aralık 1273 Pazar günü hayata gözlerini kapadı. O zamana kadar Konya’da görülmemiş bir cenaze töreni yapıldı. Düğün havası içinde sazla, sözle ebedî istirahat yerine taşındı ve babasının ön tarafına gömüldü.

Mevlânâ’nın ilk eşi Gevher Hatun’dan Sultan Veled ve Muhammed Alâeddin, bu eşinin ölümünden sonra evlendiği Kirâ Hatun’dan da Emir Muzaffereddin Âmil ve Melike olmak üzere üç erkek, bir kız çocuğu oldu.

Mevlânâ’nın eserleri *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Mektûbât*, *Mecâlis-i Seb’a* ve *Fihimâfih*’ten ibaret olup tümü Farsça kaleme alınmıştır.

“Mesnevî” tarzında ve aruzun “remel” bahrinde “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” vezniyle yazılan *Mesnevî* altı ciltten ve 25.618 beyitten ibarettir. Farsça metnin ilmî baskıları yapılmış ve Türkçeden başka birçok dile tercüme edilmiştir. Mehmet Kanar tarafından yapılan manzum çevirisinde Farsça Latinize metin de bulunmaktadır. Bu çalışma Ayrıntı Yayınları tarafından basılmıştır.

Dîvân-ı Kebîr, Mevlânâ’nın aruzun yirmi dört bahrinde yazdığı gazel türündeki şiirleriyle rubailerinden meydana gelir. Mehmet Kanar tarafından yapılan seçmeler Say Yayınları tarafından basılmıştır.

Mektûbât Mevlânâ'nın değişik vesilelerle dikte ettirdiği 147 mektuptan oluşur. Feridun Nâfiz Uzluk tarafından 1937 yılında İstanbul'da bastırılmıştır.

Mecâlis-i Seb'a Mevlânâ'nın yedi vaazının kayda geçirilmesiyle oluşan bu eser yine Feridun Nâfiz Uzluk tarafından 1937'de İstanbul'da bastırılmıştır.

Sunuş

Çevirisi sunulan *Fihimâfih* Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin meclislerinde tutulan notların bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. Arapça birkaç bölüm dışında eserin tümü Farsça, yani Derî Farsçasıdır (Fârsî-yi Derî). Eserin çevirisi yapılırken Bedüzzemân-i Furûzânfer'in notlarıyla birlikte Muessese-yi İntişârât-i Nigâh tarafından basılan yayın [Kitâb-i Fihimâfih, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed meşhûr be Movlevî, bâ tas-hîhât u hevâşî-yi Bedüzzemân-i Furûzânfer] esas alınmıştır. Furûzânfer metni kurarken İstanbul'daki Fatih ve Selimağa koleksiyonları ile İran'da bulunan bazı yazmaları esas almıştır.

Âyetlerle, hadislerle, kelâm-ı kibarla desteklenen konuşmaların asıl zemini tasavvuftur. Sıklıkla vahdet-i vücud felsefesine, mantık problemlerine yer verilmiş, bazen tarihî olaylara değinilmiştir. Bunların başında Moğollar ile ilgili görüşleri gelir. Mevlânâ'nın bu eserdeki temel vasfı bir konuyu âyet, hadis, hikâye ve bol örnekle desteklemesidir. Bazen kendi hayatı hakkında da bilgi vermiş, şiir hakkındaki görüşünü açıklamıştır.

Değindiği konu başlıkları ve mukayese konuları genellikle şöyle özetlenebilir: Âlim-cahil, hürmet-hürmetsizlik, âyet tefsiri veya şiir yorumu, emirler, padişahlar, yöneticiler, peygamberler, velîler, akl-ı kül ve cüz'î akıl, temyiz ve temyizsizlik, şeyh-mürît ilişkisi, asıl, sûret, cevher (öz), kadın (Bölüm 20), Leyla ile Mecnun (birkaç defa anılmıştır). Bir hikâye (soytarı hikâyesi) iki kez tekrarlanır (Bölüm 6 ve 62).

Fihimâfih hakkında derli toplu bilgi ve bibliyografya için bk. Mehmet Demirci, *Fihî Mâ Fih*, *DÍA*, 13/58-59.

Eser Türkçeye çevrilirken üsluba bağlı kalınmış, herkesin anlayabileceği kelimeler kullanılarak genel okuyucuya hitap edilmiş, diyalog olan yerlerde hikâye tarzına uyulmuş, âyetlerin numarası dipnotta gösterilmiş, nazım parçaları manzum olarak çevrilmiş, gereken yerlerde açıklamalar dipnota alınmıştır. Dizin eklenmesi de ihmal edilmemiştir.

Bu çalışmanın yararlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Mehmet Kanar
profkanar@gmail.com
12 Mayıs 2022, Bakırköy

Bölüm 1

Rahman ve Rahim Allah Adıyla Allahım Hayırla Tamamla

Hız Muhammed buyurur: Âlimlerin kötüsü emirleri ziyaret eder. Emirlerin iyisi âlimleri ziyaret eder. Fakirin kapısını çalan emir ne iyi emirdir! Emirnin kapısına gelen fakir ne kötü fakirdir!

İnsanlar bu sözün görünüşüne bakmış. Yani âlim olan insan kötü bir âlim olmayacaksa emirleri ziyaret etmeyecekmiş. Ancak mana öyle sandıkları gibi değil. Doğru manası şöyle:

Âlimin kötüsü emirlerden yardım alır, emirlerin vasıtasıyla doğru yolu bulur. “Emirler bana bağışta bulunur, hürmet eder, mevki verir” düşüncesine kapılır. Bunda emirlerden korkusu da söz konusudur. Bu durumda emirlerin sayesinde ıslah olur; cahilliği de ilme dönüşür. Âlim olunca emirlerden, onların cezalandırmasından korktuğu için ister istemez edepli olur; doğru yolda gider. Emir onu ziyarete gelse veya o emiri ziyarete gitse, biri ziyaret eden, diğeri ziyaret edilendir artık. Âlim emirler yüzünden ilim sahibi olmamışsa, onun ilmi işin başında veya sonunda Tanrı için öğrenilmiş ilimse, onun yolu, yaptıkları tabiatının doğru çizgisindedir. Bundan başkasını yapmak elinden gelmez. Nitekim balık da sudan başka bir yerde yaşayamaz. Böyle bir âlimin akı vardır; akıl onu gerektiğinde meneder. Âlim hayattayken herkes onun heybetinden çekinir. Onun ışığından yardım alır, onun ışığını yansıtırlar. Uyanık olsalar da olmasalar da durum böyledir. Böyle bir âlim

emirin yanına gitse bile, görünüşte kendisi ziyaret edilen, emir ise ziyaret eden konumundadır. Her hâlükârda emir ondan alır, ondan yardım görür. Ama âlim emire karşı müstağnidir. Âlim güneş gibi ışık saçar. Onun işi herkese bağışta bulunmak, vermektir. Taşları laleye, yakuta dönüştürür; toprak dağları bakır, altın, gümüş ve demir yapar; toprağı yeşillikle örter, tazelik bağışlar; ağaçların türlü türlü meyve vermesini sağlar. Onun işi gücü vermek, bağışlamaktır ama bir şey alıp kabul etmez. Nitekim Araplar bu bağlamda “Biz almayı değil, vermeyi öğrendik” der. Demek ki her hâlükârda âlimler ziyaret edilen, emirler ziyaret edendir.

Aklıma şu âyeti tefsir etmek geldi. Konuya uygun düşmesine de madem aklıma geldi, iyisi mi söyleyeyim. Hak Teâlâ şöyle buyurur:

Ey peygamber! Elinizdeki esirlere şöyle de: Eğer Allah sizin kalplerinizde bir düzelme görürse, sizden alınanlardan daha iyisini size verir ve sizi bağışlar. Allah engin rahmet ve mağfiret sahibidir.¹

Bu âyetin iniş sebebi şudur: Hz. Muhammed Mustafa kâfirleri yenilgiye uğratmış, öldürmüş, yağmalamış, birçok esir almış, ellerini, ayaklarını bağlatmıştı. Esirler arasında bulunanlardan biri de amcası Abbas’ı. Tümü gece boyunca bağlı hâlde, acizlik ve mezellet içinde ağlayıp inlemişlerdi. Canlarından umut kesmiş, kılıçla öldürülmeyi bekliyorlardı. Hz. Muhammed onlara şöyle bir bakıp güldü. İçlerinden dediler ki:

“Gördün mü? O da insan. ‘Bende insan özelliği yok’ iddiasındaydı. Doğru değilmiş. İşte bize bakıyor. Esirlerini bağ, zincir içinde görüp seviniyor. Nefsine uyanlar da düşmanlarına galip gelip onları kahrettiklerini görünce sevinir, neşelenir.”

Hz. Muhammed akıllarından geçeni okudu.

1 Kur’ân, Enfal, 8/70,

- Hayır, hayır! Düşmanlarımı kahrolmuş gördüğüm, sizi zarara uğramış hâlde bulduğum için gülmüyorum. Gülüşümün sebebi şu. Can gözüyle görüyorum bunu. Bir topluluğu külhandan, cehennemden, kara bacadan zincirle çeke çeke zorla ebedî cennete, Rızvan'a, gülistana götürüyorum. Onlar "Bizi bu tehlikeli yerden o gülşene, güvenli sığınağa neden götürüyorsun?" diye feryat figan ediyor. Güleceğim geliyor. Bütün bunlara rağmen sizde söylediklerimi anlayacak akıl, açıkça görecektir göz yok. Yüce Allah buyurur: "Esirlere söyle. İlk ordu kurdunuz; şevketiniz vardı. Yiğitliğinize, şevketinize tam güveniniz vardı. Kendi kendinize 'Biz Müslümanlara şöyle yaparız, böyle kahrederiz' diyordunuz. Oysa sizden kudretli birinin olduğunu görmüyor, kendi kahrediciliğinizden daha kahredici biri olduğunu bilmiyordunuz. Sonuçta hangi tedbire başvurduysanız, tersi çıktı. Şimdi korku içindesiniz. Bu yüzden tövbe de etmediniz; umutsuzsunuz. Üzerinizde kudret sahibi birinin bulunduğunu görmüyorsunuz. Şimdi işlerin yoluna girmesi için benim şevketimi, kudretimi görmeniz, kendinizi kahrolmuş bilmeniz gerekiyor. Korku içindeyken benden umut kesmeyin. Sizi bu korkudan kurtaracak kadar güçlüyüm. Sizi güvencede bırakabilirim. Beyaz inekten kara inek çıkarabilen biri kara inekten beyaz inek de çıkarabilir. "Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katıyor."² "O ölüden diriye, diriden de ölüyü çıkarıyor."³ Şimdi esir konumundasınız. Elinizden tutmam için benden umut kesmeyin. "Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."⁴ Yüce Allah buyuruyor: "Hey esirler! İlk gittiğiniz yoldan geri dönerseniz, her durumda kendinizi bana karşı kahrolmuş görürseniz, sizi bu korkudan

2 Kur'ân, Fâtır, 35/13.

3 Kur'ân, Rûm, 30/19.

4 Kur'ân, Yûsuf, 12/87.

Bölüm 15

İnsanda öyle bir aşk, dert, ızdırap, istek vardır ki yüz bin âlem onun mülkü olsa yine de dinginleşmez. İnsanlar her meslekte, sanatta, makamda, nücum, tıp vb. öğrenmekte uğraşır durur ama bir türlü yatışmaz; çünkü maksat elde edilmemiştir. Sevgiliye “dilârâm” derler, yani gönül onun sayesinde huzur bulur. Peki başka biriyle nasıl huzur bulacak? Bu hoşluklar, maksatlar merdivene benzer. Merdiven basamaklarında ikamet edilmez; geçip gitmeye yarar. Ne mutlu o kişiye ki erkenden uyanır, duruma vâkıf olur, uzun yolu kısaltır, merdiven basamaklarında ömrünü zayi etmez.

Biri sordu:

- Moğollar mallarımızı alıyorlar, arada bir bize mal bağışlıyorlar. Acaba bunun hükmü nasıldır?

Mevlânâ buyurdu:

Moğollar ne alırsa Hakk'ın hazinesine girmiş gibidir. Denizden bir testi veya küp doldurur, çıkarırsın. O senin malın olur. Su testide veya küpte durdukça kimsenin onda tasarruf hakkı yoktur. Kim izin olmadan ondan su alırsa malını gasbetmiş olur. Su tekrar denize boşaltılırsa herkese helal olur, senin mülkün olmaktan çıkar. Bizim malımız onlara haramdır; onların malı ise bize helaldir.

“Müslümanlıkta ruhbanlık yoktur.”

Hz. Muhammed cemiyet için çalıştı. Çünkü ruh topluluğunun büyük, önemli etkisi vardır. Vahdetle, yalnızlıkla hasıl

olmaz. Mahalleli toplansın, rahmet, fayda fazla olsun diye mes-citler yapıldı. Evler insanların birbirinden ayrılması, ayıpların örtülmesi için ayrı ayrı yapılır. Faydası da bundan ibarettir. Şehir halkı toplu olarak bulunsun diye de cami yapılır. İnsanların çoğu şehirlerden, ülkelerden gelip toplansın diye Kâbe ziyareti-ni vacip hâle getirdiler.

Birisi dedi ki:

- Moğollar buraya ilk geldiklerinde çıplaktı. Öküze biniyorlardı. Silahları tahtadandı. Şimdi ihtişamlı oldular, karınları doydular. İyi Arap atları, iyi silahlar onlarda.

Buyurdu:

O zaman kalpleri kırık, zayıflardı. Allah onlara yardım etti, dileklerini kabul buyurdu. Şimdi böyle ihtişamlı, güçlü oldular. Halk zayıf olsa da Hak Teâlâ onları kahreder; kendi güçleriyle değil, Hakk'ın inayeti, yardımını sayesinde âlemi fethettiklerini bilmelerini ister.

Onlar ilkin bozkırda yaşıyorlardı. Halktan uzakta, miskin, çıplak, muhtaç hâldelerdi. Bunlardan bazıları ticaret için Hârezmşah'ın ülkesine gelir, alışveriş yaparlardı. Kendileri için elbise, kumaş alırlardı. Hârezmşah onlara engel oluyor, tüccarlarının öldürülmesini emrediyor, onlardan haraç alıyor, tüccarların ülkesine girmesine izin vermiyordu. Tatarlar padişahlarına çıkıp "Öldük, helâk olduk!" diye yalvardılar. Padişah onlardan on gün süre istedi. Gitti, bir mağaraya kapandı; oruç tuttu, yalvarıp yakarmaya başladı. Hak Teâlâ'dan "İniltini kabul ettim. Dışarı çık. Nereye gidersen muzaffer olacaksın" diye ses geldi. Onlar Hakk'ın emriyle çıkınca âlemi zapt ettiler.

Birisi dedi ki:

- Tatarlar da haşre inanıyor, ilahî yargının olacağını söylüyorlar.

Buyurdu:

Yalan söylüyorlar. “Biz de biliyoruz, ikrar ediyoruz” diyerek kendilerini Müslümanlarla ortak görmek istiyorlar. Deveye “Nereden geliyorsun?” demişler, “Hamamdan” demiş. “Topuğundan belli demişler.” Haşre inanıyorlarsa alameti, işareti nerede? Bu günahlar, zulümler, kötülükler kat kat birikmiş buz ve kara benzer. Kendini Tanrı’ya verme, pişmanlık, öbür dünyadan haberli olma, Allah korkusu güneşi doğunca günah karlarının tümü erir. Nitekim güneş çıktı mı karları, buzları eritir. Bir kar veya buz parçası “Ben güneşi gördüm. Temmuz güneşi üstüme vurdu. Hâlâ eskisi gibiyim” derse hiçbir akıl sahibi ona inanmaz. Temmuz güneşi vurunca karı, buz eritmemesi imkânsızdır.

Hak Teâlâ iyiliğin, kötülüğün karşılığının kıyamette verileceğini söylese de bunların örneği her an soluktan soluğa gelir. Birinin içine sevinç gelirse, başka birini şâd ettiği için gelir. Gamlanıyorsa, başka birini gamlandırmıştır. Bunlar o âlemin armağanları, ceza gününün göstergesidir. Buğday ambarından bir avuç buğday gösterilmesi gibi az bir şeyle çok şey anlatılır.

O kadar azametine, büyüklüğüne rağmen bir gece Hz. Muhammed’in eli ağrıyordu. “Abbas’ın el ağrısının tesirindedir” diye vahiy geldi. Onu esir almış, diğer esirlerle birlikte elini bağlamıştı ama Tanrı buyruğuyla bağlamıştı; onun da karşılığı geldi.

Bu yürek daralmaları, iç kararmaları, hoş olmayan hâller incitmelerin, suçların yüzündendir. Bunu bilmelisin. Yaptığının kötü olduğunu bilmezsin. Gaflet, bilgisizlik veya dinsiz biriyle oturmuş yüzünden rahatlıkla suç işlemişsindir; bunu suç olarak görmezsin. Yaptığının karşılığına bak. Ne kadar rahatlık, ne kadar sıkıntı içindesin! Sıkıntı kesinlikle suçun karşılığıdır, rahatlık da ibadetin.

Hız. Muhammed yüzüğü parmağında döndürdü diye azar işitti.

- Seni oyalan, oyun oyna diye yaratmadık!

“Sizi sırf boş yere yarattığımızı mı sandınız?”⁵⁴

Buradan kendini kıyasla. Günün günaha girmekle mi, ibadetle mi geçiyor?

Musa’yı halkla meşgul etti. Gerçi bu Tanrı emriyleydi ve da-
ima Tanrı ile meşguldü. Bir taraftan da halkla ilgilenmesi gere-
kiyordu. Hızır’ı tamamen kendisiyle meşgul etti, sonra “Halkı
davet et, öğüt ver, ıslah et” diye buyurdu.

Hızır Muhammed “Yarabbi ne yaptım da beni huzurdan kovu-
yorsun? Ben halkı istemiyorum” diye feryada, inlemeye başladı.

Hak Teâlâ buyurdu:

- Muhammed! Üzülme. Senin sadece halkla ilgilenmene
izin vermem. Benimle meşgul olursun. Birazcık da halkla meş-
gul olursan senden bir şey eksiltmem. Ne iş yaparsan yap, vus-
lat hâlinde bulunursun.

Birisi sordu:

- Ezeli hükümler, Hak Teâlâ’nın takdir ettiği şeyler hiç de-
ğişmez mi?

Buyurdu:

Allah’ın ezelde takdir ettiği “Kötülüğe kötülük, iyiliğe iyilik”
hükmü asla değişmez. Çünkü Allah hakîmdir, hikmet ve hüküm
sahibidir. “Kötülük yap, iyilik bulursun” der mi hiç? Buğday
eken arpa biçer mi? Arpa eken buğday biçer mi? Bu mümkün
değildir. Bütün veliler, peygamberler böyle demiştir. İyiliğin
karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı kötülüktür.

“Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onun karşılığını görür.
Kim de zerre miktarı şer işlemişse onun karşılığını görür.”⁵⁵

Ezeli hükümden maksadın, söylediğimiz, açıkladığımız şey-
se asla değişmez. Allah korusun! Maksadın iyilik veya kötülü-
ğün karşılığının çoğalması ve değişmesi ise, yani “Ne kadar çok

54 Kur’ân, Müminûn, 23/115.

55 Kur’ân, Zilzâl, 99/7-8.